

דרשה כב

עיקרי הדת והאמונה

"יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה"

הרמב"ם כותב בפירוש המשניות למסכת ברכות במשנה האחרונה: "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

במשנה (נ"ד א') כתוב שחכמים תיקנו שיהא אדם שואל בשלום חבריו בשם, ויש שם במשנה עוד כמה תקנות חכמים, והביאו את הפסוק בתהלים קי"ט (קכ"ו): "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אומרת הגמ' (ס"ג א') "האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מרישיה מדריש, מרישיה לסיפיה מרישיה עת לעשות לה' מאי טעם משום הפרו תורתך". אומר הרמב"ם: "וזה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו", זה ענין עמוק ונורא מאד. והוא מבאר שם את הענין של שכר ועונש; שאלו שמפירים את התורה, ואלו שח"ו עוברים על תקנות חכמים, ואלו שח"ו לועגים על תקנות חכמים שהמשנה הביאה עליהם את הפסוק "אל תבוז כי זקנה אמך" (משלי כ"ג ב'), עליהם נאמר "עת לעשות לה'", שיש זמן שהקב"ה יפרע מהם. הקב"ה מאריך אפיה וגבי דיליה - אפילו שעוברים זמנים טובים והרבה עידינים, ובן אדם מתפלל מדוע מידת הדין שותקת, שידע שיגיע זמן - כמו שכותב ה"אור החיים" הקדוש בכמה מקומות: "כי יש יום לקל איום לבא במשפט על כל נעלם".

אומר הרמב"ם, שאדם בשכלו לא יכול להשיג את זה - "וכבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל, והוא מה שאמר (ישעיה נ"ה ט') כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם". מוסיף הרמב"ם שהוא ידבר על הענין הזה גם במסכת אבות, ואף ששם זה לא כל כך שייך לענין, אבל תדע לך כלל שבכל מקום בפירוש המשניות - לא משנה אם זה פאה או דמאי, כלאים או עוקצין, איפה שיהיה איזה שהוא מקום שאפשר לתלות ענין של אמונה, אני אדבר על זה, "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

"על כן יאמרו המושלים בואו חשבון"

כתוב בסוף פרשת חקת (במדבר כ"א כ"ז): "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון", חשבון היא עיר מואב שנכבשה ע"י סיחון. דורשת הגמ'

יום ה' כ"ז ניסן תשנ"ה, בית הכנסת חניכי הישיבות צא"י קרית-הרצוג.

במסכת בבא בתרא בדף ע"ח ע"ב: "המושלים אלו המושלים ביצרם, בואו חשבון בואו וחשוב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה". האם זהו החשבון שהתורה מתכוונת? - החשבון שכתוב כאן בפסוק זה מלשון חשבונות? הרי הכוונה לעיר שקוראים לה חשבון; על כן יאמרו המושלים אלה שאומרים משלים, בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון - זו עיר, ומה הפשט בחז"ל שדורשים על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם, בואו חשבון חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה? - מאן דכר שמיה?

זכיתי לשמוע מהגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל⁸⁴, שבעלי המוסר היו אומרים, וזה ממש אמת לאמיתה. בכל מאמר חז"ל זה כך, שעד שאנחנו הקטנים הפעוטים שומעים מה שה' גדולים' הסבירו בזה אנחנו ממש מגששים באפילה, נראה לנו שאין לזה שום הבנה. באים ה' גדולים' הקדושים, ועם הפרוז'קטור שלהם - לא נרות ולא פלורוסנט - עם פרוז'קטור הם מאירים, ופתאום נהיה אור במח, ורואים כמה נכונים הדברים שבהשקפה ראשונה היו נראים תמוהים.

בן אדם יצטרך להפגש שוב עם כל הימים שלו

'על כן יאמרו המושלים בואו חשבון'. חז"ל הקדושים יומם ולילה - עשרים וארבע שעות ביממה - בלי הרף, פחדו מה'⁸⁵. בכל מעשה, בכל מחשבה, בכל הרהור, בכל תנועת אצבע, הם היו במתח רוחני כביר האם זה מתאים. ועל כל דבר יצטרכו לתת דין וחשבון. כמו שה"חפץ חיים" היה אומר - וזו היתה

⁸⁴ הוא היה אדם גדול וקדוש וצדיק בפתח תקוה, שהרבה אנשים מהדור הזה הם תלמידיו ותלמידי תלמידיו. הוא מאלה האנשים היחידים שבאו וכבשו את השממות הרוחניות כאן בארץ הקודש. בזמן שהוא הקים את ישיבת "אור ישראל" בפתח תקוה בתחילת מלחמת העולם השנייה, אפילו אצל החרדים לא ידעו מה זה ללמוד תורה על טהרת הקודש בלי שום מטרה ובלי תוספות, בישוב החדש לא הכירו את זה, והוא היה מכתת רגליו, ונוסע לשבתות לחיפה ולכפר אתא, והיה מכנס יהודים ומדבר אליהם תורה תורה, וכך הוא זכה להעמיד הרבה תלמידי חכמים. הוא היה בעל מוסר גדול, יש ספרים שלו "דרכי מוסר", וכל מה שהוא אומר זה פנינים ממש, דברים טובים ונפלאים. כשקוראים בספרים שלו יש הרגשה כעין ההרגשה בספרי ה"חפץ חיים", שזה ממש "תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו" (משלי כ"ה י"א).

⁸⁵ זכינו פעם לשמוע מהרב'ה שלנו הרב אברמסקי זצ"ל שאמר בהתרגשות: אתם יודעים מה זה היראת שמים של ה"בית הלוי"? אני אגיד לכם - הוא אמר, ה"בית הלוי" פחד מהקב"ה עשרים וארבע שעות ביממה! ואתם ח'שבים שזה דבר פשוט? אני ניסיתי, ולא הצלחתי יותר מחמש דקות... כך אמר הרב אברמסקי!...! אנחנו מדברים מאנשים גדולים וקדושים, לא מאנשים שמדברים פנטזיות ומליצות ודברים נבובים. הרב אברמסקי אמר אני ניסיתי חמש דקות להיות במצב של פחד ה' - לפחד מה' - ולא הצלחתי יותר מזה, וה"בית הלוי" - רבי יושע בער - עשרים וארבע שעות ביממה כך היה. וזה נמשך הלאה - יום רודף יום, הוא היה כסדר בפחד ה'. והוא אמר, שכך גם היה בנו רבי חייק בריסקר. וודאי שאנחנו לא יודעים מה היו חז"ל הקדושים.

ההתעוררות המוסרית הכי גדולה שהיו שומעים מה"חפץ חיים" - שבן אדם יצטרך אחרי מאה ועשרים שנה להתראות עוד פעם עם כל הימים שלו, ועם כל השנים שלו, ועם כל הרגעים שלו, ועם כל השניות.

בן אדם חושב, שאם הוא דיבר משהו או חשב משהו או עשה משהו, הוא כן עשה הוא לא עשה, מעשה טוב או מעשה לא טוב - שזה הולך לאיבוד. צריך לדעת ששום דבר לא הולך לאיבוד! כמו המצלמות. היום כבר יש מצלמות עם תאריך - מביאים לך תמונה וכתוב שם תאריך, ואפילו שעה, ואי אפשר להכחיש. אם דופק מישהו בדלת וקבלתי אותו יפה - יש תמונה, ואם ח"ו לא היתה לי סבלנות אליו, ולא דברתי אליו יפה, או שלא דברתי יפה אל ההורים - ההורים שאלו אותי לאיפה אני הולך ולא עניתי יפה, יש תמונות. מהכל יש תמונות. וגם הקלטות. ובן אדם יצטרך להתראות עם הכל עוד פעם.

אלו דברים אמיתיים ויקרים ממש. לפני מי אתה עתיד לתת דין וחשבון על כל דבר, מרגע שמתעוררים בבוקר - אני מתעצל לקום, אני כן קם אני לא קם וכו' - כל דבר ודבר נרשם ונקלט, מיליונים של תמונות ומיליונים רשמי קול; כל דיבור, כל אנחה, כל תנועה, אם זה אמת אם זה שקר אם זה זיוף - הכל נקלט. ועל כל דבר צריך לתת דין וחשבון. לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. זו העבודת ה' הכבירה של אלה הקדושים אשר בארץ המה בכל הדורות, ועד דורנו זה ועד בכלל, האנשים הקדושים שאנחנו הפשוטים זכינו לראות בעינינו וזוכים לראות ברוך ה' - לא אלמן ישראל, שעל כל דבר ודבר הם חושבים; על זה אני אתן דין וחשבון. הם יודעים לא לשמוע מה שלא צריך, ולא לקבל מה שלא צריך, ולא לדבר מה שלא צריך, ולא לחשוב מה שלא צריך. ובכל דבר הם מרגישים אחריות. - על כל דבר דין וחשבון.

מי שחי עם כזה 'לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון' בכל פעולה ופעולה, המילה שמסתובבת לו בראש הכי הרבה זו המילה 'חשבון' - 'לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון'. ממילא, אצל חז"ל הקדושים המילה שתפסה הכי הרבה מקום זה 'חשבון', וברגע שהם פתחו את החומש ואמרו 'על כן יאמרו המושלים בואו חשבון', על אף שה'חשבון' הזה זה עיר סיחון, אבל המילה 'חשבון' הזכירה להם מיד בואו ונחשב חשבוננו של עולם.

סיפור מרבי ישראל סלנטר זי"א

יש ספר נפלא - "המאורות הגדולים" - שחיבר הגאון רבי חיים זייצ'יק זצ"ל. [כדאי לכל אחד לקרוא אותו כמה פעמים מכריכה לכריכה והוא יהיה בן אדם חדש...]. הוא מספר שם על רבי ישראל סלנטר, ועל התלמידים הגדולים שלו -

הסבא מסלבודקה והסבא מנובהרדוק, ומה"חפץ חיים", ומרבי איצ'לה בלאזער. ופעם קראתי שם סיפור נורא.

יש בתי כנסת שנהוג שאפילו בשני וחמישי לפני שקוראים בתורה הגבאי מוכר את העליות - את המצוות. הוא עומד ואומר [יש שאומר בעברית ויש שאומר באידיש - כל אחד בשפה שלו] צווי שקלים מצוות, דריי שקלים מצוות, צען שקלים מצוות, פופצען שקלים מצוות וכו', זכה לו זכה לו. ביום אחד, רבי ישראל סלנטר התפלל בעיירה אחת ביום שקוראים בתורה, [אני רק מתחיל לספר כבר נהיה לי קר...], ולפני הקריאה כשהספר עדיין סגור השמש התחיל למכור את המצוות. הוא אמר צווי גרשין מצוות - בליטא היו אומרים גרשין, כמו שפה היה פעם מטבע גרוש. וכמו שפה אומרים אגורות באידיש אומרים גרשין. וכך השמש הכריז צווי גרשין מצוות דריי גרשין מצוות, ופתאום שומעים שרבי ישראל סלנטר שיושב בפינתו⁸⁶ פורץ בבכי. הוא ישב בפינתו עם הטלית והתפילין שקוע בשרעפיו, והשמש מכריז צווי גרשין מצוות - הוא מוכר את העליות, ושומעים אותו בוכה בכי נסער, בכיות נוראיות.

תורה מתוך הדחק

אגב, אצלנו כאן לא כל כך מצוי הענין של בכיות בתפילה, [בכל אופן אני לא פגשתי אנשים כאלה], כי כאן אנשים מרגישים טוב פחות או יותר... בירושלים יותר מצוי הענין הזה. יש יהודים שכשהם מתפללים מנחה ביום רגיל ב"זכרון משה" אתה חושב שזו נעילה ביום כיפור. לפעמים אני חושב לעצמי שבזכותם אנחנו חיים. יש להם כזה כח של תפילה ושל בכיות נוראיות. זכורני מילדותי שהייתי ב"עץ חיים" איך שזה היה נראה. הצד השווה של כל אלה שהיו שם שאין להם מה לאכול. אנחנו ברוך ה' מתפללים מנחה, ואח"כ הולכים הביתה ובדרך כלל יש מה לאכול, שמה זה לא היה ככה. הגאון הקדוש ה"אמרי בינה" כותב בהקדמה שלו, שפה בירושלים כשבן אדם אוכל ארוחה הוא לא יודע מתי הוא יאכל את הארוחה הבאה - פשוטו כמשמעו, ועל זה אני ממליץ - כותב ה"אמרי בינה" - הא דאמרינן בגמ' (כתובות צ"ג ב') "בירושלים כתבינן שעות", כי הוא לא יודע משעה אחת לשניה אם יהיה לו מה לאכול. אין שם ארוחות מסודרות.

⁸⁶ הוא אף פעם לא ישב במזרח, וכל ימי חייו הוא הלך עם בגדים פשוטים. יש אומרים שהוא הלך כמנהג בעלי בתים עם מעיל קצר. רבי איצ'לה בלאזער כותב ב"אור ישראל" (במאמר נתיבות אור עמ' נ"ח) על רבי ישראל סלנטר: "גם בחיצוניותו במלבושיו לא הצטיין בהם כמנהג אנשי המעלה המצוינים בלבושיהם, כי היה הולך לבוש ככל המון בית ישראל וכאחד האדם למען לא ימשוך עליו עין רואה. ועל כן בהיותו בדרך או במקום שאין מכירים אותו, וכאשר הוא בעצמו לא התודע מי הוא, לא היה ניכר עליו כלל כי הוא איש מאנשי המעלה, ולא הרגישו בו בני אדם. זולת את אשר לא היה יכול להסתיר את אור פניו הטהור אשר חכמתו ויראתו האירו פניו באור פני מלך חיים".

רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בילדותו היתה בביתם עניות מרודה, ואביו רבי חיים לייב היה הולך אליו ל"עץ חיים" בהפסקת הצהריים לדבר אתו בלימוד, כי הוא ידע שאם הוא יבוא הביתה אין מה לתת לו לאכול⁸⁷, ובמקום שהוא יבוא הביתה ויראה שאין מה לאכול וילך בחזרה כלעומת שבא, הוא היה הולך ומדבר אתו בלימוד - אומר לו קושיא טובה, אומר לו תירוץ טוב, אומר לו איזה "נודע ביהודה" או איזה "בית הלוי" לחזק את הילד. אם אין מה לאכול לפחות שיהיה זה. אני לא מדבר על עוגות וממתקים, אפילו כזית פת לא היה, ואין מה לדבר על תבשילים. אני ראיתי בירושלים בתים שלא היה שם מה לאכול, וטוב שאנחנו מדברים את הדברים האלה, שיהיו לנו מושגים, שנבין שאלו אנשים גדולים. לא סתם שלש מאות אלף איש הלכו אחרי מיטתו. הרי אי אפשר לרמות את הציבור, יש אנשים שאין מניין שילכו אחריהם. בן אדם שיש לו גאווה הציבור מרגיש בזה. ה"חזון איש" אמר שלכלל ישראל הקב"ה נתן חוש בריא שהם מרגישים בזיוף, ואפילו אם אחד מצליח קצת לזייף סוף כל סוף זה מתפוצץ.

לואות בכל דבר מוסר השכל

השמש עומד ומוכר מצוות בשביל שני גרשין, ורבי ישראל פורץ בבכי נורא. חשבו שקרה משהו. מיד נגשו אליו ושאלו אותו מה קרה, והוא ממשיך לבכות, עד שבקושי הצליחו לשמוע ממנו. הוא אמר: אתם לא שמעתם מה שהוא אמר? השמש שמוכר את העליות אמר גרשין, גרא באידיש זה 'לבן-אפור', ושין זה 'כבר' - שוין, השמש אמר גרא שין - שהם כבר לבנים, והסתכלתי על הזקן, וראיתי שהזקן כבר לבן, והוא התפרץ בבכי נורא... השמש לא התכוון לזה, הוא התכוון לגרושים - למטבעות. זה מה שאמר הרב ניימן זצ"ל, 'על כן יאמרו המושלים בואו חשבון' ודאי ש'חשבון' זה עיר סיחון, אבל כשהם שמעו את המילה 'חשבון' מיד עלה להם הענין של 'בואו ונחשוב חשבוננו של עולם'.

מספרים על רבי ישראל סלנטר, שכשהוא היה לומד גמרא בבא קמא - שור שנגח, או לימוד אחר, הוא היה לומד עם בכיות נוראיות. על מה הוא בכה - על

⁸⁷ אתם יודעים איזו הרגשה זו להורים שילד בא הביתה ואין מה לתת לו לאכול? יותר ממה שזה קשה לילד זה קשה להורים. זה הרי נורא, זה מדכא. וכך גדלו דורות של 'גדולים', של תלמידי חכמים. זה הרי תורה אחרת בכלל, תורה מתוך הדחק. כתוב בגמ' בסוטה דף מ"ט ע"א: "תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק אין הפרגוד ננעל בפניו", יש אנשים שהתפילות שלהם מתקבלות. אנחנו יכולים להתפלל על דבר עשרות שנים ואין קול ואין עונה ואין קשב, כי הוא מגיע לתפילה ישר מהסיר הגדול של התפוחי אדמה... ולא עובר עליו יום שהוא לא בשירי - תמיד הוא צריך לבדוק אם הוא כבר יכול לשתות קפה עם חלב.

כך שהשור נגח את הפרה? על האסון של הפרה או של הולד? הפירוש הוא, שבזמן שהוא למד מחשבותיו הקדושות כל כך העמיקו ובכל דבר הוא ראה מוסר השכל נורא.

אנחנו גם זכינו לראות אנשים כאלה. ראינו את רבי חיים שמואלביץ שהיה בוכה כשהיה לומד גמרא, וראינו את רבי וועלוועל צ'צ'יק שהיה בוכה. אנחנו שטחיים ובקושי תופסים את השור ואת הפרה, והם רואים עמוק עמוק מה שזה מרמז ומה שזה אומר.

"יותר מכל אשר אלמדהו"

אומר הרמב"ם: "כי יקו בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו", איפה שאגיע במשניות לאיזה שהוא ענין, לאיזו שהיא מילה, שאני יכול לתלות בה ולהגיד בה נושא של עיקרי האמונה - אני אגיד.

מה זה 'יותר מכל אשר אלמדהו'? אמר מרן הישיש הקדוש (שליט"א) לפני הרבה שנים, בואו ונזכר מה זה 'כל אשר אלמדהו' של הרמב"ם. הרי הרמב"ם לימד אותנו את כל התורה כולה, הרמב"ם עשה "משנה תורה - יד החזקה" שזה על כל ההלכות, אין דבר מהתורה כולה שאין ברמב"ם, ועל כך אומר הרמב"ם 'יקר בעיני ללמד דבר אחד מעיקרי האמונה יותר מכל אשר אלמדהו' - יותר מכל ה"משנה תורה" להרמב"ם. כשיבוא דבר שנוגע לעיקרי האמונה אני יסביר אותו, כי זה חשוב מאד. ומה ההסבר בזה?

מה המיוחד בשלשה עשר עיקרים?

אנחנו ברוך ה' יהודים מאמינים בני מאמינים, וכל יום יהודי מתפלל תפילת שחרית, ואחרי התפילה הוא אומר בסידור שלשה עשר עיקרים - 'אני מאמין באמונה שלמה'. את השלשה עשר עיקרים האלו הרמב"ם יסד בפירוש המשניות למסכת סנהדרין בהקדמה לפרק חלק, ואלו השלשה עשר עיקרים שכל יהודי ויהודי מאמין בהם וימסור את נפשו עליהם.

הקדמונים הקשו על הרמב"ם הזה שתי קושיות. קושיא אחת מה זה עיקרים? האם יש עיקרים ויש טפלים? הרי כל התורה כולה זה עיקרים, ולמה אומר הרמב"ם שיש רק שלשה עשר עיקרים? ומצד שני יש קושיא הפוכה, רבי יוסף אלבו - מהקדמונים - חיבר ספר 'העיקרים', שכל הספר מדבר על הנושא הזה של עיקרי הדת והאמונה, והוא מקשה קושיא הפוכה, אם הרמב"ם בא לנסח עיקרים - יסודות, שלשה עשר זה מדי הרבה, מספיק שלשה. כי הרי שלשה עשר עיקרי האמונה שכתובים בסידור שאנחנו אומרים אותם ומאמינים בהם, בעצם

'נעבך אפיקורס' הוא גם כן אפיקורס

אבל אם ח"ו עיקר אחד הוא לא יודע, הוא אפיקורס. והרמב"ם סובר שאפילו בשוגג - 'נעבך אפיקורס' הוא גם כן אפיקורס, אם עיקר אחד הוא לא יודע אפילו בשוגג הוא אפיקורס, והוא לא מאמין⁸⁸. ממילא לא קשה מה שמקשים למה רק שלשה עשר, דבדאי שכל התורה זה עיקר, אבל כאן מדברים מהעיקרים שידיעתם והאמתם עושה את האדם למאמין, וח"ו אי ידיעתם ואפילו אחד מהם, ואי-האמנה אפילו באחד מהם, עושה אותו לאפיקורס ה' ישמור. הוא יכול לדעת את כל התורה כולה ואפ"ה אם ח"ו הוא מקולקל בעיקר אחד הוא אפיקורס, והוא כופר בעיקר, והוא קוצץ בנטיעות, והוא יצא מן הכלל ומצוה לשונאו ולאבדו, ועליו הכתוב אומר "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי".

אומר רבי חיים שלפי"ז מתורצת גם קושיית ספר 'העיקרים' שמספיק שלשה. דהרמב"ם אומר שזה לא מספיק בשביל להיות מאמין. ואם הרמב"ם היה מנסח רק אמונה בה', היה מספיק שכן אדם מאמין בה' והוא כבר לא אפיקורס, ומה שהוא לא מאמין שאינו גוף או שהוא קדמון, זה לא סיבה שהוא אפיקורס. אומר הרמב"ם שלא מספיק שהוא מאמין בה', הוא צריך גם לדעת שאינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ושהוא קדמון - את כל הפרטים צריך לדעת. ואם הרמב"ם יכתוב רק להאמין שתורה מן השמים, היה מספיק שכן אדם יאמין שתורה מן השמים והוא כבר לא אפיקורס, ולא מפריע שהוא לא יודע שמשה רבנו אב הנביאים, אבל אחרי שיש עיקר שמשה רבנו הוא אב הנביאים, אם הוא לא מאמין בזה הוא אפיקורס, חסר לו עיקר. ואותו דבר בשכר ועונש, צריך שידע גם על תחית המתים, ועל משיח, ובלי זה הוא אפיקורס. לכן הרמב"ם ניסח י"ג עיקרים, כי צריכים לדעת את כל העיקרים.

המאמין באלה היסודות נכנס בכלל ישראל

אלו דברים פשוטים ורבי חיים האיר את עינינו בהם. זה מה שאומר הרמב"ם

⁸⁸ א"ה: זה לשון אאמ"ר ב"משמר הלוי" במאמר הגדול "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח" סוף מכתב ט':

הגר"ח תירץ את השגת הראב"ד על הרמב"ם (פ"ג ה"ז מהל' תשובה) למה קרא מין לכאלו שטעו בפשוטי המקראות וכו', וע"ז תירץ הגר"ח שדעת הרמב"ם היא ד'נעבך אפיקורס איז אויך א'אפיקורס', דל"ש שוגג באמונה, דס"ס אינו מאמין ואינו יודע את היסוד הגדול של האמונה.

וכל מה שהמצא ימצא ברבנן קדמאי דסברי דשוגג באמונה איננו מין - הלא זה הוא כשיטת הראב"ד, ודלא כהרמב"ם, אבל אין זה דלא כהגר"ח, דהלא הגר"ח רק ביאר היטב מה שכתוב ברמב"ם. והדברים מאירים ושמיים בעזהש"ת. עכ"ל.

(דברי הגר"ח הובאו בקובץ מאמרים להגאון רבי אלחנן וסרמן זי"ע עמ' י"ט).

זה שלש מחלקות, מחלקה אחת אמונת ה', מחלקה שניה תורה מן השמים, ומחלקה שלישית שכר ועונש, ולכל אחד ואחד משלשת העיקרים הגדולים האלה יש כמה פרטים. ממילא הוא שואל ממה נפשך, או שכל התורה זה עיקרים וא"כ לא מתאים בכלל לנסח עיקרים, או שתנסח רק שלשה בסיכום קצר; א' אמונת השם, ב' תורה מן השמים, ג' שכר ועונש.

ויבוא קדוש ה' ה"חדושי רבנו חיים הלוי" והאיר את העינים, 'ולכל בני ישראל היה אור במושבותי'. בא רבי חיים, והסביר מה הישוב על שתי הקושיות האלה - שבהשקפה ראשונה הם גדולות וחמורות - שמקשים על הרמב"ם שניסח שלשה עשר עיקרים; מצד אחד כל התורה זה עיקרים, יש עיקר וטפל? ומצד שני, אם אתה בכל זאת רוצה לנסח עיקרים מספיק שלשה. ואם לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו, כי זה ממש אור, זה מאיר לכל אחד ואחד את המח ואת הלב ואת השכל לדעת במאי עסקינו, לדעת מה הנושא בכלל.

מי שנתקלקל אצלו אחד מעיקרי האמונה יצא מן הכלל

הרמב"ם אומר, שהשלשה עשר עיקרים האלה הם שלש עשרה ידיעות שכל יהודי ויהודי חייב לדעת אותם, ואם ח"ו מתקלקל אצל משהו אפילו אחד מהשלשה עשר עיקרים או מקצתו, הוא נקרא אפיקורס וכופר בעיקר. וזה לשון הרמב"ם בפירוש המשניות בפרק חלק אחרי שהוא גומר ליסד את כל השלש עשרה עיקרים: "וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו ועליו נאמר (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא". אפילו אם יסוד אחד משלש עשרה היסודות האלה או אפילו מקצתו התקלקל אצלו, הוא כופר בעיקר, והוא אפיקורס, וקוצץ בנטיעות, ויצא מן הכלל, ומצוה לשונאו.

אומר רבי חיים בריסקר, איך הדין אם יהודי יחיה כל ימי חייו ולא ילמד אף פעם למשל הלכות טומאה וטהרה; אף פעם הוא לא ילמד משניות סדר טהרות, הוא לא יודע לא כלים ולא אהלות, לא נגעים ולא פרה, לא מקואות ולא מכשירין, לא טבול יום ולא עוקצין. או שיחיה כל ימי חייו רח"ל בלי ללמוד סדר זרעים. הוא לא יודע פאה ודמאי, כלאים ושביעית, תרומות ומעשרות, מעשר שני וחלה, ערלה וביכורים, הוא לא יודע אפילו שיש מסכתות כאלה שה' ישמור. או שהוא לא יודע בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא, אבל השלשה עשר עיקרים זה בדם תמצית לבו - אני מאמין באמונה שלמה. היהודי הזה הוא לא אפיקורס - הוא מאמין, נכון שהוא עם הארץ, ועם הארץ זה תואר מאד מאד מגונה שה' ישמור, אבל הוא מאמין. ואומר הרמב"ם בסוף הלכות רוצח ושמירת נפש (פי"ג ה"ד): "והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת", כל זמן שהוא מאמין התורה הקפידה עליו.

בהקדמה לחלק: "וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בהם הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאוהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה ה' יתברך איש לחבירו מן האהבה והאחוה, ואפי' עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל". מי הם הפושעי ישראל שמלאים מצוות כרימון? אומר הרמב"ם שזה אחד שהוא מאמין בכל השלשה עשר עיקרים, אלא שהוא נכשל בעבירות. למה הוא נכשל בעבירות? פעם תאוה ופעם גאווה ופעם סיבה אחרת. וודאי שהוא נושע, אבל כל זמן שהוא מאמין בשלשה עשר עיקרים הוא נכנס במחלקה של מאמין. הוא נענש לפי חטאיו אבל יש לו חלק לעולם הבא, ויש לו הזכות להקרא מפושעי ישראל. מחכה לו גיהנם גדול מאד אבל צריך לרחם עליו, ולנהוג עמו בכל מה שצוה ה' יתברך בבין אדם לחבירו - מן האהבה והאחוה.

ולכן, אם קורה שהחמור שלו הולך בדרך עמוס עם משא, והוא עלול ליפול אם לא יעזרו לו לעשות פריקה וטעינה, ואם הוא יתעכב בדרך כמה שעות יעברו בינתיים ליסטים ורוצחים ויהרגו אותו ח"ו, חייבים לעזור לו. כמו שכותב הרמב"ם בהלכות רוצח (שם): "השונא שנאמר בתורה הוא מישראל, לא מאומות העולם, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך, אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתירה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו, ואע"פ שעדיין לא עשה תשובה אם מצאו נבהל במשאו מצוה לפרוק ולטעון עמו ולא יניחנו נוטה למות שמא ישתהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת". [הרמב"ם מחדש כאן, שאם לא עושים פריקה וטעינה זה יכול להגיע ח"ו לפיקוח נפש⁸⁹].

אומר הרמב"ם, שאפילו שראהו עובר עבירות צריכים לעזור לו. וכאן הרמב"ם אומר את המשפט האלקי הנצחי הנוראי המרגש והנשגב: "והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת". נעבך הוא נכשל בעבירות - שיעשה תשובה, אבל הוא מאמין בעיקר הדת, צריך לעשות אתו פריקה וטעינה.

אבל אם בן אדם הולך בדרך ורואה מישהו שח"ו לא מאמין, ואפילו אם רק אחד מהעיקרים התקלקל אצלו, הוא במחלקה אחרת לגמרי. כמו שאומר הרמב"ם (בחלק) "וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות - אפילו אחד - הרי יצא

⁸⁹ א"ה: לכאורה זה הטעם שהרמב"ם הביא להל' פריקה וטעינה בהל' רוצח ושמירת נפש ולא בהל' גזילה ואבידה עם דיני השבת אבידה. עי' בזה.

מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו". תראו מה שקרה משורה אחת לשניה, בשורה הראשונה 'מצוה לאוהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה ה' יתברך איש לחבירו מן האהבה והאחוה', למה - כי הוא שלם בשלשה עשר עיקרים, אבל אם ח"ו נתקלקל לאדם אחד מאלה היסודות, 'הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו' - ממש להיפך, המאמין מצוה לאוהבו והשאינו מאמין מצוה לשונאו.

"חזור עליהם פעמים רבות, והתבונן בהם התבוננות יפה"

מסיים הרמב"ם הקדוש בהקדמה לחלק: "והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מענין חיבורי אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוזרים מספרים גדולים, לכן דע אותם - את השלשה עשר עיקרים, והצלח בהם - יהיה לך הצלחה, וחזור עליהם פעמים רבות, והתבונן בהם התבוננות יפה, ואם השיאך לבך - הלב שלך יפתה אותך - ותחשוב שהגיעו לך ענינו מפעם אחת - פעם אחת למדת את השלשה עשר עיקרים אתה כבר יודע, או מעשרה, הרי ה' יתברך יודע שהשיאך על שקר, ולכן לא תמהר בקריאתו, כי אני לא חברתי כפי מה שנזדמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות, ואחר שראיתי דעות ברורות אמיתיות וזולתי אמיתיות, וידעתי מה שהוא ראוי להאמן מהם, והבאתי ראיה בטענות וראיות על כל ענין וענין, ומה' יתברך להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה ואחזור לענין הפרק". תגידו לי יקירי, היש לך חץ מתוק מזה?...

הרמב"ם אומר כאן, שבן אדם שח"ו עיקר אחד מהי"ג עיקרים לא בסדר אצלו, הוא עבר למחלקה אחרת לגמרי, הוא נקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו. ממילא כבר מבינים מה שאומר הרמב"ם "יקר בעיני ללמד עיקר אחד מעיקרי האמונה יותר מכל אשר אלמדוהו", כי אם אדם לא יודע זרעים, ולא יודע טהרות, ולא יודע עוד דברים - הוא 'עם הארץ', אבל הוא עדיין לא אפיקורוס ח"ו, אבל אם ח"ו עיקר אחד מהעיקרים מקולקל אצלו, מה יועיל מה שהוא למד ומה שהוא יודע, כמו שאומר רבנו יונה (שע"ת ש"א י') "מה הועילה בכל קניניה אם רעה בעיני אדוניה".

להיות 'עם הארץ' זה דבר נורא

ודאי שלהיות 'עם הארץ' זה נורא ואיום. הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א אמר בהספד על אביו רבי שלמה זלמן זצ"ל, שבילדותם - כשהוא היה

בלי גדולי תורה אי אפשר להתקיים

בהספד שהספיד רבי שלמה זלמן את הטשעבינר רב בבית הכנסת ב"שערי חסד", הוא הסביר מה הפשט ש"גדול סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בית המקדש" (איכ"ר א' ל"ט), שבחורבן בית המקדש נאמר "והפלא ה' את מכותך" - הפלאה אחת, ובסילוקן של צדיקים נאמר "הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" - שתי הפלאות. הוא הסביר דברים פשוטים⁹⁰ ואמיתיים; עם ישראל צריך בית המקדש, וצריך גדולי תורה, 'גדולי הדור', גדולי יראה. אבל יש הבדל, שבלי בית מקדש אנחנו חיים כבר אלף תשע מאות עשרים שנה, ולא סתם חיים אלא חיים עם קיום התורה, ועם קיום המצוות, ועם לימוד התורה. אבל ח"ו לו יצויר [אף פעם זה לא יקרה כי הקב"ה הבטיח שלא יכלו אותות האומה - שלא תשכח מפי זרעו] שהיה קורה שהעולם היה נשאר רגע אחד בלי גדולי תורה, אי אפשר להתקיים.

והוא אמר, שמה שדרשו בגמ' (יומא ל"ח ב') מהפסוק "זרח השמש ובא השמש" (קהלת א' ה') שעד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר, זה לא לוקסוס, אלא מחויב המציאות, מחויב בבריאה. כי קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא זה נצחי, וכמו הנצחיות של קוב"ה כך של אורייתא וישראל, ואין נצחיות לעם ישראל ואורייתא אם אין 'גדולי תורה'.

רק אלעזר בן פועירה אמר במסכת קידושין דף ס"ו ע"א ששייך דבר כזה. והוא המייסד הרוחני של ה'מזרחי' ושל פא"י ושל שאר המרעין בישינ - כל התנועות מהסוג הזה. [את פא"י הוצאנו מהנפתלין - הם כבר לא קיימים...]

ר' משה שינפלד זצ"ל

בעוד כמה חדשים ימלאו עשרים שנה מפטירתו של ר' משה שינפלד ז"ל שנפטר בח' אלול תשל"ה. [יש כאן כאלה שלא יודעים על מי מדברים]. יומיים

⁹⁰ ראיתי באיזה ספר, שמישהו כתב פשט באיזה ענין, והוא כתב על הפשט שלכאורה הוא פשוט, והוא שלח לשאלו גאון אחד אם זה נכון. כתב לו אותו גאון שליט"א: הפשט שלך הוא נכון - אמת ויציב, ומה שאתה כותב שזה פשוט "כן הוא בכל הדברים הישרים אחרי שעומדים עליהם זה פשוט..."! כי אם אחרי שעומדים עליהם הם נשארים לא ברורים לא כן הוא הדרך. (א"ה: הוא במכתב הגרמדי"ה סאלאוויצ'ק שליט"א לאאמור"ר זצ"ל המופיע ב"משמר הלוי" במאמר הגדול "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח").

ודאי שזו גאוונות לתפוס את הווארט, אבל אחרי שמישהו עמד על זה - שאדם גאון גדול זכה לעמוד ולחדש - זה כבר פשוט. הקצות החושן' וה'נתיבות' הורידו לעולם סברות נוראיות חדשות, ואחרי שזה קיים אנחנו יושבים אפילו עם ילד לפני בר מצוה - אפילו לפני מופלא הסמוך לאיש - ומסבירים לו, והוא מבין. וזה פשוט לו, ויהי בפיו כדבש מתוק.

מדברן אותם ללמוד, הוא אף פעם לא אמר להם שאם תלמד תהיה גאון כמו הרוגוצ'ובר, או שתהיה גאון כמו רבי מאיר שמחה. הוא היה אומר להם [וזה חדר לי עמוק עמוק]: **אם לא תלמד תהיה 'עם הארץ'!** זה הדרבון הכי גדול שיכול להיות, כי המילה 'עם הארץ' היא מילה נוראה מאד ה' ירחם. אבותינו ואבות אבותינו, אמותינו ואמות אבותינו בכל הדורות מאז שרה אמנו ידעו, שהאסון הכי גדול שיכול להיות, זה שהבן יהיה עם הארץ. המילה הזו עם הארץ היא כל כך נוראה, כי עם הארץ הוא כמו חמור. זה פחד להיות עם הארץ.

אלו דברים מאד עמוקים. 'גדולי ישראל' מה שהם מדברים זה זהב.

להשתלם במדות טובות כדי לא להיות מושחת

וכשהוא היה מדבר אתם על מדות טובות, הוא לא היה אומר אם תשתלם במדות טובות תהיה כמו רבי ישראל סלנטר, או תהיה כמו רבי איצ'לה בלאזער. הוא אמר: **צריכים להשתלם במדות טובות כדי לא להיות מושחת!** כל אחד שיתבונן בזה יראה שזה מאד עמוק ומאד חינוכי. ילדי היקר, אתה צריך מדות טובות, אתה צריך שתהיה לך מדת הוותרנות - לדעת לוותר, שאם יש אוכל בבית לתת גם לשני, לא לקחת לעצמך שתי מנות.

כתוב בגמ' בסנהדרין דף כ' ע"א, שבדורו של רבי יהודה ברבי אילעאי היו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת. שאל רבי חיים שמואלביץ; אם ששה מתכסים בטלית אחת איך חם להם, הרי בטלית אחת אי אפשר לכסות ששה אנשים. אמר רבי חיים במתק לשונו הזהב, אם ששה שיש להם רק טלית אחת כל אחד סוחב את הטלית לעצמו - הוא רוצה להתכסות, לכולם קר, אבל אם כל אחד מכסה את השני לכולם נהיה חם. אתם חושבים שאני מבין את זה? אני לא מבין, אבל ככה זה.

אתה ילדי היקר - או אחי או בני או מי שיהיה, תדע, שכשמתיישבים לשולחן לאכול צריך להתנהג בנימוס ובדרך ארץ. וכשאתה בא הביתה תגיד יפה שלום. וכשאתה הולך מהבית תגיד לאמא לאיפה אתה הולך, וכשאתה חוזר תגיד איפה היית. וכשהאבא שואל אותך משהו תדבר יפה. לא מספיק שהאבא מרים טלפון למשגיח, והמשגיח אומר תאמין לי שהיה כדאי לייסד את הישיבה רק בשביל הבן שלך... - הוא כזה ילד חמודות. והאבא שואל את המשגיח אבל למה ב"בין הזמנים" אני לא רואה את זה... כשהוא מגיע הביתה ופותח את המזוודות מתחיל הרס וחורבן... - גם בבית צריך להתנהג יפה ולהתנהג בעדינות, וצריך להתנהג כך בשביל לא להיות מושחת, לא בשביל שתהיה רבי ישראל סלנטר או רבי איצ'לה בלאזער, אלא מפני שאם אתה לא מתנהג כך אתה מושחת!

לפני פטירתו הוא אמר לר' שמעון סירוקה ז"ל: אני הולך שקט מהעולם, כי נשארו כאן שלשה שידיברו בשפה שלי...!

הסטייפלר בא לבקר אותו יומיים לפני פטירתו עם חתנו הגאון האהוב רבי שלמה ברמן (שליט"א), והוא התלונן לפני הסטייפלר שהוא לא יכול ללמוד - אפילו דף היומי קשה לו ללמוד. הוא היה חולה גדול, היתה לו מחלה ממארת בצורה קשה מאד, והוא שלח לשאול את הסטייפלר אולי זה בגלל כל המאמרים שהוא כתב בימי חייו שודאי שיש אנשים שנפגעו מהם, [הוא כתב את האמת הצרופה⁹¹ ויש הרבה אנשים שנפגעו]. שלח לו הסטייפלר מכתב בו הוא כותב; ח"ו לומר כך, בשמים לא מענישים על מצוות, בשמים מענישים רק על עבירות, וכל המאמרים שכתבת כל ימי חיך הם מצוות גדולות. אתה הארת את העינים ופקחת את העינים, מה החשבונות שמים של יסורים ששולחים על בן אדם אם זה על גלגול זה או על גלגול קודם זה אנחנו לא יודעים, אבל על כל פנים מה שאתה מהרהר שמא ח"ו זה בגלל המאמרים שלך - בגלל התוכחות שלך - אסור להגיד ככה, וכי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא, הקב"ה לא עושה דין בלי דין ח"ו, והקב"ה מעניש רק על עבירות, לא על מצוות.

כל אחד יכול לגדול בתורה ובמוסר

אמר רבי שלמה זלמן, בלי גדולי תורה אין לנו קיום אפילו רגע אחד ח"ו, ולכן גזרה חכמתו יתברך ש'זרח השמש ובא השמש'. וזה מה שהוא היה אומר לבנים שלו. כשאומרים לבן אדם אתה צריך ללמוד בשקידה עצומה, כמו השקדנים הגדולים - כמו רבי זלמל'ה, לא אומרים לו כדי שתהיה כמו רבי זלמל'ה, אלא כדי שלא תהיה 'עם הארץ'. ואתה צריך להתנהג במדות טובות, במדות ישרות, בנעימות, במתיקות, באצילות, לדבר כמו שצריך - עם כל מה שזה כולל, כדי שלא תהיה מושחת! עדיין לא מדברים מלהיות רבי ישראל סלנטר, להיות רבי איצ'ל'ה בלאזער, אם אתה לא מתנהג ככה זה לא שאתה לא רבי ישראל סלנטר, אתה מושחת ח"ו! וזו כל העבודה שלנו גם בתורה וגם במוסר.

⁹¹ מי ידמה לו ומי ישווה לו, הוא לא הניח אחריו כמותו. והענוה שלו - הוא היה מהאנשים שהם מעולם האצילות, [זה לא נושא שמדברים עליו בדרך אגב כשמדברים על נושאים אחרים, צריך לדבר עליו לבד הרבה שעות], כזו נשמה גדולה כזו נשמה קדושה. איך שהסטייפלר החזיק ממנו, ואיך שהבריסקר רב החזיק ממנו. הבריסקר רב שאל אותו איך אתה זוכה בכל המאמרים לכוון ל'דעת תורה', הכל 'דעת תורה'. וכשהיה מגיע 'דגלנו' עם מאמר של רבי משה שינפלד הרב היה קורא אותו, וכשהבנים היו באים הביתה הרב היה שואל אותם אם הם כבר קראו את המאמר של ר' משה שינפלד.

ברוך שמסר עולמו לשומרים, ה' יתברך לא עוזב אותנו - "לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב", ובכל דור ודור יש רצף של שלשלת שעד שלא שקעה שמשו זרחה שמשו, ממילא צריכים לדעת שמכל אחד ואחד מצפים שיהיה גדול בישראל, וזה בהישג יד. שאף אחד לא יסתכל על חבירו כדוגמא בראותו שחבירו מתרפה, הרבה לא צומחים 'גדולים' - גדולי תורה - כי הם רואים שהחבר מתרפה, ושהחבר מסתפק בפחות, ולא משנה לו אם הוא כן בא לתפילה או לא בא לתפילה, כן בא ל'סדר' לא בא ל'סדר', וזה משפיע. היה בחור מבוגר באיזו ישיבה שהשתדך, אמרו עליו בתנאים ששנים עשרה שנים הוא למד בישיבה ולא קרה אף פעם שהוא לא הגיע בזמן לתפילת מעריב... זאת אומרת שעד תפילת מעריב - עד שבע וחצי בערב - הוא כבר הגיע. מה עם מנחה ומה עם שחרית - זה לא, אבל למעריב הוא תמיד הגיע, עד שבע וחצי בערב הוא כבר התארגן. לא זה מה שמתכוונים.

"עד מתי עצל - תשכב"

אל תסתכל על החבר שלך, מה שלו לא מפריע שהוא הולך לישון מאוחר בלילה ושהוא לא קם בבוקר לתפילה, זה לא נוגע אליך.

"עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתיך" (משלי ו' ט'), אומר רבי חיים וולאז'נר ב"רוח חיים" (פ"ג מ"ג ד"ה ואל תהי) שלא מדברים כאן אל העצל בבוקר כשמעירים אותו לתפילה ומאד קשה להעיר אותו עד כדי שצריכים להביא מנוף להרים אותו, כי אז כבר מאוחר, הוא שוכב כמו פגר מת והוא לא יכול לקום. מדברים אליו בערב; 'עד מתי עצל' - עד מתי אתה מסתובב? 'תשכב' - תלך כבר לישון. אומרים לו מתי תלך כבר לישון. עונה העצל למוכיח אותו, מה אכפת לך מתי אני הולך לישון. עונה לו המוכיח 'מתי תקום משנתיך' - נראה את התוצאות מחר בבוקר...

ממילא, אל תסתכל על השכן שלך שהוא מסתובב פה ומסתובב שם, הוא לא אכפת לו אם הוא יקום לתפילה או לא יקום לתפילה, הוא יתפוס ותיקין ב"איצקוביץ" בשנים עשרה בצהרים לקיים את המשנה תפילת השחר עד חצות... [את כל המשנה הוא מקיים; תפילת השחר עד חצות, ומוספים כל היום, ומעריב כל הלילה - את כל הבדיעבד הוא מקיים].

יום אחד, יהודי אחד, דף גמרא אחד

אתה תדע את מה שה'חפץ חיים' מביא בשם גאון אחד (אה"ח ח"ב פ"א בהגה"ה), שכל יהודי ויהודי צריך להשוב שלשה דברים; שיש יהודי אחד בלבד בעולם - אני, ויש דף גמרא אחד בלבד - הדף הזה שפתוח לפני, ויש יום אחד בלבד -

היום הזה. אומר ה"חפץ חיים" שאפשר ללמוד את זה מהפסוק **"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום"** (דברים ו' ו'). **'האלה'** - הדף הזה בלבד, **'מצוך'** - אתה היחיד, **'היום'** - זה היום היחיד. ומבאר עפ"י את המדרש (בראשית רבה כ"א ו') שאומר על הפסוק **"ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך"** (דברים י' י"ב), אין 'ועתה' אלא תשובה. דהיצר הרע דוחה את הבן אדם שלא יעשה עכשיו, והתשובה היא שכן יעשה מיד - **'ועתה'**.

כך יהודי יחזק את עצמו, ע"י שהוא יחשוב יש לי רק את היום הזה בלבד, את השעה הזו בלבד, את הדקות האלו בלבד. ואני יהודי אחד בעולם, ויתכן שעל הלימוד שלי שאני לומד כעת תלוי כל הקיום של העולם. ויש רק דף גמרא אחד, כי אם הוא יחשוב שיש אלפיים שבע מאות ושנים דפים ואני עכשיו לומד רק אחד, הוא יכנס בנפילת המוחין, אלא רק הדף גמרא הזה שעכשיו אתה לומד. **'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך'** - עכשיו, רק דף גמרא אחד.

להתחזק בשקידת התורה

וכך צמחו כל ה'גדולים' שאתם רואים, ה'זרח השמש ובא השמש' עד שלא שקעה שמשו זרחה שמשו הם אלה שלא הסתכלו מסיב, וכשאחרים התרפו מלימודם - להם זה לא נגע. אחרים ראו צורך ללכת לכל שמחה ולכל חתונה ולכל ברית ולכל מפגן, ואילו זה לא נוגע.

הרב אברמסקי אמר: **אברמסקי לא נהיה מזה!** - הוא אמר שש שנים הוא למד בטעלז, והוא השתתף בשתי חתונות בלבד, אחת של אחותו, והשניה של אשתו. אצל אחותו הוא לא יודע אם זה היה כל כך הכרחי, אבל של אשתו זה היה ממש צו השעה... מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. אמנם הוא יכל לשלוח שליח לקדש אותה, אבל חופה יש דיון אם אפשר ע"י שליח, זה כבר להכנס למילתא דתליא באשלי רברבי. ואחרים נסעו לכל החתונות, ונסעו גם לשבע ברכות, ובכל מקום מצאו אותם. ולמעשה, בהיסטוריה הישראלית מהרב אברמסקי יודעים ומהם לא יודעים.

'זרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו זרחה שמשו'.

לכל אחד ואחד יש את זה בכח - שילמד בשקידה, בנעימות, ובמתיקות, ושלא יסתכל על אף אחד. והעיקר לחזור ולשנן את מה שהוא לומד, לשנן עוד פעם ועוד פעם. **"נוצר תאנה יאכל פריה"** (משלי כ"ז י"ח). כשאתה בא אצל אנשים גדולים שיודעים ש"ס ואתה שומע איך שהם מדברים אתה נדהם, ואין הרבה כאלה, והקב"ה יושב ומצפה לכל אחד ואחד. הרי לא יכול להשאר מצב שלא יהיו לנו גדולי תורה, זה הכרחי! בלי 'גדולים' אין לנו שום קיום, ממילא צריך להתחזק

בשקידה, [אני מדבר לעצמי]. והאמת, שהבוקר היתה לי התעוררות, וחשבתי לעצמי מספיק עם הדרשות, תשב כבר ללמוד, מה יצא ממך... והחלטתי להתחיל כבר ללמוד, אבל באו ואמרו לי שיש דרשה... אולי אחר כך בעזרת ה' אני אתיישב ללמוד. אצל אף אחד זה לא מאוחר.

להתחזק כנגד היצר הרע

צריך לזכור את הענין של האמונה כפי שדברנו, כמו שהרמב"ם אומר שזה מאד חמור, ותחזור הרבה פעמים על ההקדמה שלי בפרק חלק - אומר הרמב"ם, כי שם אני מבאר את השלשה עשר עיקרים שזה פיקוח נפש לדעת אותם, ואם ח"ו אפילו עיקר אחד יהיה מקולקל אצלך נכנסת ח"ו לקטגוריה אחרת; "נקרא מין ואפיקורס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו", זה מאד מאד חמור.

היצר הרע - הבעל דבר - הסטרא אחרא - שם את הטלפיים שלו בנקודות התורה. ה"חפץ חיים" אומר שהיצר הרע נותן לבן אדם לעשות את כל המצוות, רק שלא ילמד תורה, שלא יפתח את הגמרא. כל אחד יכול לראות את זה על עצמו. והטעם, מפני שכתוב **"אם רעב שונאך האכילהו לחם ... כי גחלים אתה חותה על ראשו"** (משלי כ"ה כ"א-כ"ב), וכתוב בגמ' בסוכה דף נ"ב ע"א ששונאך זה היצר הרע, וכתוב במדרש (מדרש שמואל פכ"ט) **'האכילהו לחם' - 'לחמה של תורה'**, זאת אומרת שזה הדבר הכי מסוכן בשבילו, 'כי גחלים אתה חותה על ראשו' - תורה זה גחלים בשבילו, לכן הוא עושה את כל המאמצים שכן אדם לא יפתח את הגמרא. וצריכים להתחכם עליו. וכן את האמונה הוא מצנן.

זהירות ממרצים שמדברים דברים פסולים

והנס של עם ישראל, שבכל הדורות - עד היום הזה ועד בכלל, ועד ביאת גואל צדק ועד בכלל, העמידו לנו שומרים ששומרים עלינו מפני כל הרוחות הרעות. יש כאלה שכותבים בספריהם דברים שהם נגד האמונה, ואפילו כאלה שנקראים דתיים, ואפילו מהמגזר החרדי, כאלה שלא שימשו כל צרכם, וכאלה שלא יודעים - ומתיימרים לכתוב. ויש כאלה שבדרשותיהם מדברים דברים של אפיקורסות רח"ל. וברוך שמסר עולמו לשומרים. השבוע הארי הזקן הישיש הקדוש (שליט"א) התנער, כשהקריאו לפניו את השמות של המרצים שאמורים לדבר בו... הוא תפס מיד את השפופרת של הטלפון, והודיע למארגנים שהם אנשים טרפים, וטריפה מה שהם מדברים, והם ממיטים אסונות וצרות על עם ישראל.

אתה יקירי, הבן שלך הולך לשמוע איזו הרצאה, ממי הוא שומע? אתה יודע מי זה המרצה? אחד שלא קרא ולא שנה ולא שימש!... בגלל שהוא לוקח

מאתיים דולר על השיחה נוסף להוצאות הרכב ונוסף לתקציב מהרשות המקומית הוא נהיה כשר?... האשה שלך האמא שלך הבת שלך הסבתא שלך הולכת להוצאות של נשים - ממי? הגאב"ד רבי חיים שאול קרליץ (שליט"א) ישב והודיע ברבים, שה"חזון איש" הקדוש אמר: **אינני יודע אם יש בדור הזה [בזמנו] מי שיכול להרצות לפני נשים, אולי אחד בלבד - הרב מנדלסון זצ"ל מקוממיות, אולי הוא בבחינה של צדיק גמור.**

הם מארגנים ערבי התעוררות לנשים, ומביאים מרצים שיגידו התעוררות לנשים, כאלה שבקושי מסתדרים עם החטאת נעורים שלהם. תגיד לאמא שלך: אני רוצה שתהיי אמא חרדית... לא נעים לי שאני בן ישיבה ואת תסתובבי עם דעות כוזבות וכו'.

ללמוד ספרי ה"חפץ חיים"

ברוך ה' החיים הם לא מעמסה עלינו, והמוצאי שבת הארוכים הם לא מעמסה עלינו, האושר של כל משפחה בכל הדורות זה בבית, **"כל כבודה בת מלך פנימה"** (תהלים מ"ה י"ד). ברוך ה' שכולן נשים של תלמידי חכמים, ואמהות של תלמידי חכמים, ולבעלים יש מה להגיד להם, ולילדים יש מה להגיד להם, ויש ספרים טובים, ספרי ה"חפץ חיים" - שהבירסקר רב אמר שכל מה שה"חפץ חיים" כתב זה טוב. ובערבים הארוכים האמא יכולה לשבת לפעמים עם הבנות, ולפעמים עם הבעל, ולפעמים עם הבנים, ולפעמים לבד, וללמוד ספר "שמירת הלשון" ו"שם עולם" ו"חומת הדת" - כח הפועל בנפעל. הרי אנחנו לא יכולים לתאר מי זה הישיש הקדוש ה"חפץ חיים" שרבי חיים עוזר אמר שהוא גדול מאתנו בששה דורות - כי כבר שלשה דורות קודם הוא היה 'גדול' מלפני שלשה דורות...! וכל אחד יודע מנסיונו האישי שאחרי שפעם אחת הוא פתח ספר "חפץ חיים" ויהי בפיו למתוק כדבש, תחית המתים ממש. וכך זה בכל ספרי ה"חפץ חיים", אם זה "חפץ חיים" או "שמירת הלשון" או "אהבת חסד" או "נדחי ישראל" או "חומת הדת" - איזה ספר שאתה לוקח. ממילא לא צריך ללכת לשמוע דרשות מאנשים קלים, זה ממש ההיפך הגמור.

"כל כבודה בת מלך פנימה"

"כל שלא אמר שלשה דברים בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל", לא חסר לנו ברוך ה' מה לעשות בבית. מי שעוד זוכר את האמהות שלנו ואת הסבתות שלנו, את התפילות שלהן ואת התחינות שלהן, ועם הספרי מוסר; ה"צאינה וראינה" ושאר ספרי מוסר. בלי שום חיקוי של הרחוב.

הלכתי ברחוב, וראיתי שמארגנים כנס רבבה ב... הם רוצים שרבבה של נשים יבואו לשמוע שני אנשים קלים ריקים! ולמה שותקים? למה רק טיפש אחד צריך לצעוק? ועוד כמה הרימו טלפונים אנונימיים ליעץ מה להגיד... החיים הם לא בדיחה! רוחניות זה לא בדיחה! אני איש קטן מה אני יכול לעשות. אז יש את הארי הזקן שכשהוא נותן שאגה זה מקיף את כל העולם מסוף העולם ועד סופו, הוא נתן שאגה אחת ובוטלו...

הרבנים הגדולים שלנו, הרבנים הכשרים הצדיקים, שהם יראי שמים בלי שום נגיעות ובלי שום חשבונות, יעשו ועדת ביקורת טובה, שלא ירים איש את ידו ואת רגלו לעשות איזה שהוא כינוס בלי שיעבור ביקורת. כשבן אדם קונה מכנסים ללבוש הוא הולך למעבדה של שעטנז לבדוק אם זה בסדר ועושים חותמת נקי משעטנז, וזה שהולך לדרוש ולשחוט כמה מאות אנשים בדרשותיו לא צריך ביקורת?!... כמו שהסטייפלר אמר שדבר אחד לא טוב מכרסם ומכרסם.

יש רבנים שמקובלים על כל החוגים, שכל העם עונה אחריהם מקודש מקודש, ולא משנה אם מתחילים להתפלל תפילת שחרית ב'ברוך שאמר והיה העולם', או שמתחילים להתפלל ב'הודו לה' כי טוב'⁹², שהם יקימו ועדה, והם יפסקו ויגידו, ומי שלא ראוי לדרוש יגידו לו אתה לא ראוי. ואם הוא יטען אני צריך פרנסה, יש על זה סיפור. בירושלים היה פעם מלמד שדיבר דברים לא בסדר, ורבי יוסף חיים זוננפלד פיטר אותו מהמלמדות. באו המשפחה והקרובים שלו, והתלוננו שטפלי תליין ביה, יש לו משפחה והוא נשאר בלי פרנסה. אמר רבי יוסף חיים זוננפלד, אם אין לו פרנסה תנו לו לחם, אבל אל תתנו לו נשמות! לחם צריך לתת לו, אבל שלא יאכל נשמות, שלא יזלול נשמות.

זו צו השעה, וכל אחד שיכול לפעול בזה יציל את המצב, כי זה צץ כמו פיטריות, כמו קוצים. בשדה של קוצים אתה עובד ומתאמץ ומנקה את השדה, ואתה חושב שגמרת עם הענין ואתה הולך לנוח, ולמחרת אתה בא ורואה שצומח מחדש. אותו דבר עד שלא שקעה שמשו של הכינוס הזה זרחה שמשו של הכינוס הזה וכו'. ראיתי שכבר הכל נקי ופתאום אתמול בלילה אני הולך ברחוב ורואה...

⁹² פעם אמר גדול אחד; יש יהודים שמתחילים שחרית ב'ברוך שאמר', ויש יהודים שמתחילים ב'הודו', אבל כאשר מגיעים ל'יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו' כולם מתלכדים. כולם מבקשים ומתפללים ושואפים שיהיה כבוד ה' לעולם, ושיהיה לה' שמחה עם כל אחד ואחד מאתנו, כולם בלב אחד - בלב שלם - רוצים רק דבר אחד; כבוד שמים! כולם רוצים שהבתים שלהם יהיו נקיים וטהורים, ושצאצאיו וצאצאי צאצאיו יהיו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, בקדושה ובטהרה.

רבותי, מה שאנחנו מדברים זה לא בדיחות, זה מעיקרי הדת. בן אדם לא חי פעמיים, ויתנו דין וחשבון על כל דבר. אדרבה, כל אחד ואחד - אם הוא אבא אם הוא אח אם הוא בן - שיכניס בבית אורא דקדושה.

"שיהיה בכל בית מכל ישראל איש חכם יודע התורה"

בספר "החינוך" במצוה ש"ס - במצוה של מעשר בהמה שבפרשת בחוקותי, מבאר בשרשי המצוה, שגזרה חכמתו יתברך מצוה זו, כי צריך שבכל בית ובית יהיה לפחות 'בן תורה' אחד, ואם הבן אדם הוא חקלאי, ונולדים לו במשך השנה טלאים חדשים, ועשרה אחוז הוא צריך להפריש למעשר בהמה ולאכול אותם בירושלים, הוא שולח אחד או שנים מבניו שיהיו בירושלים, ויש להם כלכלה למשך כל השנה, ולפעמים הוא לוקח גם שכן, והבן הזה שבירושלים שלומד בישיבה ורואה את עבודת המקדש, כאשר הוא חוזר הביתה כל הבית נהפך לרוחני. אומר החינוך, שאף שבן אדם רגיל הולך בשבת אחר הצהרים לבית הכנסת ושומע את הדרשן, והדרשן מעורר אותו, ואם כן זה כבר מספיק. אך טבע הדברים שזה מחזיק אולי בזמן שהוא שומע את הדרשה, ועד שהוא חוזר הביתה זה כבר מתרפה אצלו ולא נשאר שום דבר, ובשביל ההתקדמות הרוחנית והעליה הרוחנית של בן אדם צריך שיהיה לו בבית מזכיר יום יום, וזה רק אם יש לו בבית בן תורה. וע"י המעשר בהמה הבן שלו יהיה בירושלים ויהיה לו למזכיר⁹³.

⁹³ זל"ק: "משרשי המצוה, שהא-ל ברוך הוא בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכם במצוה זו למען ילמדו יקחו מוסר, כי יודע אלקים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סיבב בתבונתו ונתן להם מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום שממונו שם. ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שני השמיטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל שם, על כל פנים או ילך שם בעל הממון עצמו ללמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שילמד שם ויהיה ניזון באותן פירות.

ומתוך כך יהיה בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכך תימלא הארץ דעה את ה', כי אם חכם אחד לבד יהיה בעיר או אפילו עשרה, יהיו הרבה מבני אדם שבעיר וכל שכן הנשים והילדים שלא יבואו לפניהם כי אם פעם אחת בשנה, או אפילו ישמעו דבריהם פעם בשבוע ילכו הבית וישליכו כל דברי החכם אחרי גומ, אבל בהיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב ובקר וצהרים ויזהרים תמיד, אז יהיו כולם, אנשים ונשים וילדים מוזהרים ועומדים ולא ימצא ביניהם שום דבר חטא ועוון, ויזכו למה שכתוב (ויקרא כ"ו) ונתתי משכני בתוכם וגו' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים".

אתה בן תורה ברוך ה', אתה בן ישיבה, אם אתה אבא אם אתה בן אם אתה אח, תכניס אורא של רוחניות לבית. אתה הרי כל כך עשיר, ויש לנו כאלה ספרים עשירים של ה"חפץ חיים" ושל כל המחברים הקדושים - הספרי מוסר האמיתיים, הברורים, הטהורים. כל זה צריך להביא לידי כך שלא יצטרכו ללכת לרעות בשדות זרים ולחפש ולשמוע איזה מרצה פלוני או מרצה אלמוני שבערותו וטיפשותו קודמת לסכלותו ולחוסר היראת שמים שלו. זה המצופה מאתנו.

ה' יעזור לכל אחד ואחד, שתהיה בריאות טובה, וקיץ בריא ושמח, ובלי מפריעים. ושה' יתן לנו שיהיה הבא לטהר מסייעין אותו מכל החושים הסובבים את השושנה, ושנוכל להתקדם ולהשתלם בתורה, ושקידה, ויראה טהורה, ואהבת ה', ויראת ה', ושנשמור את הבתים שלנו שלא יכנסו רוחות רעות, שהדובים והזאבים - כמו שכותב ה"חזון איש" - לא תהיה להם השפעה, והיה מחננו קדוש. ונזכה במהרה לביאת המשיח ולבנין בית הבחירה, ולא נבוש ולא נכלם ולא נכשל ממלך המשיח בהריחו ביראת ה'.

שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך. ויקוים הפסוק "ארבה אותם כצאן אדם כצאן קדשים כצאן ירושלים במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני ה'" (יחזקאל ל"ו).